

Лекція № 1

Тема 1: Авторське право інтелектуальної власності

Захист об'єктів права інтелектуальної власності

Мета: Навчити студентів основам права інтелектуальної власності

Навчальні питання

1. Вітчизняна нормативно-правова регламентація права інтелектуальної власності.
2. Об'єкти права інтелектуальної власності.

Література

1. Конституція України.
2. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки».
3. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».
4. Цивільний кодекс України.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права».
6. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин».
7. Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі».

Завданням дисципліни є набуття студентами компетенції:

- у системних основах створення, правової охорони, захисту об'єктів права інтелектуальної власності (далі - ІВ);
- у системах правової охорони об'єктів права ІВ України, особливостях державного регулювання ІВ;
- щодо використання знань про систему правової охорони об'єктів права ІВ, міжнародну співпрацю та угоди в умовах інтеграції в єдиний європейський освітній простір;

- щодо використання знань про правову охорону об'єктів права ІВ у процесі професійної діяльності.

Конституцією України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист права ІВ, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку із різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (ст.ст. 41, 54).

Еволюційний розвиток суспільства переконливо підтвердив, що головним чинником цього сталого процесу може бути лише зростання інтелектуального потенціалу нації і, в першу чергу, впровадження науковотехнологічних новацій, які суттєво впливають на обсяги та якість виробництва і споживання.

За вказаних умов *одним із головних завдань*, що потребує постійної уваги та підтримки з боку держави, є:

- належне використання інтелектуального потенціалу нації,
- вдосконалення механізму інтеграції освіти, науки та виробництва,
- посилення державної підтримки інноваційних структур,
- створення системи правової охорони ІВ, яка б відповідала міжнародним стандартам.

У цілому законодавство у сфері ІВ прагне захистити інтереси авторів та інших творців інтелектуальних товарів і послуг шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють їм контролювати використання їхньої творчої діяльності. Причому ці права стосуються не матеріального об'єкта, у якому може бути втілений результат творчої праці, а продукту діяльності людського розуму як такого.

Нормативно-правова база права ІВ в загальному сенсі в будь-якій країні складається з сукупності законів, нормативних та інструктивних документів, якими визначається порядок створення, охорони, використання та захисту результатів інтелектуальної творчої діяльності людини.

Крім законодавчих актів, регулювання правовідносин у сфері ІВ здійснюються й підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема постановами та розпорядженнями КМУ, наказами та розпорядженнями Міністерств та відомств України, державних адміністрацій, рішеннями органів місцевого самоврядування, наказами підприємств, установ та інших організацій.

Правова охорона інтелектуальної власності регулюється окремими положеннями Конституції України, нормами Цивільного кодексу України, Кримінального, Митного, Податкового, Господарського кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та ряду процесуальних кодексів, нормами спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності та низкою міжнародних нормативно-правових актів.

Об'єктом правової охорони є не тільки інтелектуальна власність сама по собі. Охорона права інтелектуальної власності є поняттям значно ширшим. Це передусім охорона державних інтересів, інтелектуального потенціалу

держави, її здобутків. Нарешті, це охорона виробничої, економічної, оборонної потужності України.

В Україні створено сучасну законодавчу базу з охорони прав інтелектуальної власності, яка узгоджується із загальновизнаними на міжнародному рівні підходами щодо забезпечення такої охорони, зокрема з вимогами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) Світової організації торгівлі. У рамках міжнародних вимог забезпечується реалізація основних положень законодавства України з охорони інтелектуальної власності.

Україна є учасницею багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері, які є частиною національного законодавства.

Право інтелектуальної власності у своєму розвитку пройшло не значний історичний шлях. Прийнятий 21 квітня 1993 р. **Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»** започаткував розвиток національного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Положенням про право інтелектуальної власності присвячена книга четверта Цивільного кодексу України, Глава якого має назву *«Загальні положення про право інтелектуальної власності»*.

Відповідно до Угоди TRIPS від 14 квітня 1994 р., в основу якої покладено концепцію охорони інтелектуальної власності, відповідно до якої приватні інтереси домінують над публічними.

Угода регулює широкий спектр прав у сфері інтелектуальної власності, а термін «інтелектуальна власність» в розумінні Угоди TRIPS означає, що такі об'єкти права інтелектуальної власності, як авторське право та суміжні права, торговельні марки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, компонування напівпровідникових виробів та інші, підлягають правовій охороні.

У найширшому розумінні «інтелектуальна власність» означає закріплені нормативно-правовими актами права, які є результатом інтелектуальної творчої діяльності особи.

У загальнозживаному розумінні «інтелектуальна власність» – це права особи на результати творчої діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

В словосполученні «інтелектуальна власність» основним є термін «власність», витoki якої ми находимо в римському праві, оскільки право власності в класичному його розумінні сформовано римлянами і стосувалося приватних правовідносин, які ґрунтувались на **таких принципах**:

- *влада над річчю і можливість нею користуватися та розпоряджатися без звернення до інших осіб;*
- *абсолютна влада над річчю, яка інколи в інтересах суспільства або третіх осіб може бути обмежена:*
 - *цьому праву надавався абсолютний захист від порушень з боку всіх і кожного;*

- це право здатне відновлюватися після припинення встановлених законом чи угодою обмежень;
 - *власник має можливість використовувати споживчу вартість чи інші позитивні якості (престижність володіння) речі;*
 - *це є можливість отримувати від речі та використовувати у своєму інтересі плоди інтелектуальної творчої діяльності чи отримувати доходи;*
 - *це є можливість витребувати свою річ від особи, яка утримує її без законних підстав, чи вимагати усунення перепон для здійснення свого права.*
- Слід зазначити, що ***право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного.***

Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. ЦК).

Наведене свідчить, що право інтелектуальної власності та право власності на річ існують як самостійні правові категорії, пов'язані з наявністю між об'єктами права інтелектуальної власності і матеріальними об'єктами

інтелектуальної власності значної кількості відмінностей, вказаних в нормах ст. ЦК України.

Відповідно до вимог ЦК України право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності, або на інший об’єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом.

Об’єктом інтелектуальної власності може визнаватися не кожен об’єкт інтелектуальної власності, а лише такий результат творчої діяльності, який відповідає вимогам закону, відповідно до якого надається правова охорона.

Правовий механізм захисту прав творця має за мету стимулювати подальші творчі пошуки, гарантувати право на справедливе винагородження праці творця, створити фінансові передумови реалізації нових ідей.

Творчість – це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що відзначається неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Результатом творчої діяльності є щось таке, чого ще не було –

суспільно-історична унікальність. Цей *результат має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого.*

У цьому аспекті *специфічною рисою творчості є саме те, що творча діяльність не може бути повторенням відомого, її результату завжди властива новизна.*

Нормою Конституції України проголошено **свободу творчості**. Це означає, що людина може творити в будь-якій галузі діяльності і творити все, що їй забажається.

Проте *обмеження творчості встановлюються законом – творчість не може бути антисуспільною, аморальною, спрямованою проти людства.*

Ті результати творчої діяльності, які наділяються правовою охороною, визнаються об'єктами ІВ.

За своєю цілеспрямованістю творчість можна умовно розподілити на два основних види: духовна творчість і науково-технічна творчість.

І перша, і друга охоплюють великі кола різноманітних видів творчості. У зв'язку з цим всі результати творчої діяльності можна диференціювати на такі групи:

1. *Перша група* – результати духовної творчості, спрямовані на збагачення внутрішнього світу людини, на формування її світогляду. *Вона охоплює літературну, наукову, мистецьку, виконавську майстерність артистів, звукозапис, радіомовлення і телебачення, інші види творчої діяльності гуманітарного характеру.*

Так, наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» дає перелік творів, на які поширюється авторське право.

Рис.1 – Структура об'єктів ІВ в Україні

1. *Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме, наприклад:*

- 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- 3) комп'ютерні програми;
- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що

стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

14) похідні твори;

15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

17) інші твори.

Охороні за цим Законом підлягають всі твори, зазначені у частині першій цієї статті, як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не

завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

Передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

2. Другу групу складають результати науково-технічної творчості.

Промислова власність охоплює досить широке коло об'єктів, що знайшли застосування в міжнародному торговому обороті.

Поняття «промислова власність» після прийняття Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. (рис.2) стало загальноживаним, універсальним у патентній практиці терміном, що ввійшов у побут міжнародних контактів.

Рис. 2. Емблема Всесвітньої організації інтелектуальної власності

До права промислової власності включено також право на припинення недобросовісної конкуренції, тобто на використання прийомів, що суперечать усталеним у промисловій і торговельній практиці чесним звичаям.

До результатів науково-технічної творчості належать: винаходи в усіх галузях людської діяльності, корисні моделі, промислові зразки, що регулюються Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та група результатів

творчої діяльності – засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Вона відокремлюється від групи промислової власності. Торговельні марки, комерційне найменування та географічне зазначення мають своїм призначенням індивідуалізацію учасників цивільного обігу товарів і послуг. Слід підкреслити й те, що засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг відрізняються від інших об'єктів промислової власності не лише функціональним призначенням. Вони також різняться і рівнем творчості.

Окрему групу складають нетрадиційні результати творчої діяльності, які також визнаються об'єктами ІВ і охороняються законодавством, але мають свою специфіку.

До них відносять: наукові відкриття, службову і комерційну таємницю, топології інтегральних мікросхем, селекційні досягнення (сорти рослин та породи тварин), раціоналізаторські пропозиції.

Усі зазначені результати творчої діяльності об'єднані поняттям ІВ.

Таким чином, ІВ є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, який відповідає вимогам чинного законодавства. Тільки в такому разі їй надається правова охорона.

Інтелектуальна власність – це результати творчої діяльності будь-якої фізичної особи. Її об'єктом, проте, є не матеріальні носії, в яких реалізовані результати творчості, а саме ті ідеї, думки, міркування, образи, символи тощо, які реалізуються чи втілюються у певних матеріальних носіях.

Право власності і право ІВ – це різні правові інститути, які мають багато чи мало суттєвих відмінностей, зокрема:

1. Право ІВ виникає, як правило, тільки після державної реєстрації результату творчої діяльності у відповідних державних органах (Національного органу інтелектуальної власності). Для об'єктів права промислової власності, а також для засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту така реєстрація є необхідною, для об'єктів авторського

права реєстрація є бажаною (вона засвідчує пріоритет створення результату літературно-художньої творчості).

2. **Право ІВ є строковим**, тобто воно припиняється з перебігом певного строку, після чого об'єкт права ІВ стає суспільним надбанням.

Відповідно до ЦК України, зокрема **дія авторського права на твір відбувається протягом життя автора та 70 років після його смерті, право на винаходи – 20 років, корисні моделі – 10, право на промислові зразки – 15 років, право на торговельні марки – 10 років від дати подання заявки на отримання патенту (за умови щорічної сплати реєстраційного збору для підтримання чинності патенту або свідоцтва).**

3. **Об'єкти права ІВ** – це не речі як предмети матеріального світу, а ті ідеї, символи, образи, думки, гіпотези тощо, які виражені в об'єктивній формі – втілені в матеріальних носіях. У зв'язку з цим об'єкти права ІВ здатні до тиражування, тобто до багаторазового втілення в матеріальному об'єкті. Причому в одній речі можуть міститися декілька об'єктів права ІВ, кожний з яких може належати різним особам.

4. *Право інтелектуальної власності не залежить від права власності на річ*, в якій втілено об'єкт права ІВ, а відтак, річ та результат творчої діяльності можуть одночасно належати різним особам-власникам.

5. *Автору об'єкта права ІВ належить два види прав: майнові права та особисті немайнові права*. Майнові права можуть передаватися іншим особам, немайнові права відчуженню не підлягають.

6. *Майнові права ІВ обмежуються на законодавчому рівні з метою забезпечення вільного доступу суспільства до результатів інтелектуальної творчої діяльності*. Зокрема, стаття *Закону України «Про авторське право та суміжні права»* передбачає випадки вільного використання твору без згоди автора, стаття *Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»* передбачає право попереднього користувача на використання торговельної марки.

7. *Щодо окремих об'єктів права ІВ законодавством передбачено дію принципу вичерпання права ІВ, тобто правовласник не може заборонити використання та розповсюдження товару, який містить об'єкт права ІВ, якщо його правомірно було введено в обіг*

правовласником шляхом першого продажу. Про це свідчить аналіз Закону України «Про авторське право та суміжні права» та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

8. *Передання речі у користування відбувається одночасно одноразово за договором найму,* тоді як право ІВ може передаватися за декількома ліцензійними угодами одночасно без втрати споживчих якостей об'єкту права ІВ з обмеженням по строку, способу використання, території, кількості примірників тощо.

9. *Охорона права ІВ в більшості випадків обмежується територією певної держави, де відбулася державна реєстрація* (за деякими винятками, зокрема, добре відомі торговельні марки, торговельні марки, щодо яких здійснена міжнародна реєстрація). Тому відомі випадки «територіальної конкуренції» свідоцтв та патентів.

10. *Результати творчої діяльності, що визнаються об'єктами права ІВ,* є різними за рівнем творчості, цілями створення, характером творчої діяльності і, як наслідок, за правовим режимом виникнення, використання та

охорони. Перелік результатів творчої діяльності, що визнаються об'єктами права ІВ, міститься у ЦК України.

Авторське право охороняє форму вираження ідей, а не самі ідеї.

Право власності – це належні конкретному власнику правомочності володіння, користування та розпорядження своїм майном. Ця тріада правомочностей належить тільки власнику (ЦК).

Наприклад, придбання комп'юторної програми, яка охороняється як літературні твори, не означає автоматичного переходу об'єкта права інтелектуальної власності до особи яка її придбала. Таким чином, можна володіти об'єктом інтелектуальної власності, але при цьому не бути власником певної інформації такого об'єкта.

Майнові права у правовідносинах інтелектуальної власності можуть бути як абсолютним (виключним правом) творця або інших осіб на об'єкт інтелектуальної власності, так і мати зобов'язальний характер у правовідносинах, пов'язаних з передачею цих прав від творця до іншої особи.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є такі права:

- право на визнання людини творцем (автором, винахідником, виконавцем тощо);
- право в межах встановленого законодавства з охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності перешкоджати будь-якому посяганню на ці об'єкти;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Правовий режим результатів інтелектуальної творчості збігається із правовим режимом змісту права власності на майно і складається, як уже було зазначено з трьох правомочностей власника:

- 1) права володіння;
- 2) права користування;
- 3) права розпорядження, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають щодо розподілу цього майна.

Право інтелектуальної власності є непорушним і належить його володільцю, а тому ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Об'єкти права інтелектуальної власності мають ціновий еквівалент. Передача майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності є одним із найбільш дієвих способів їх комерціалізації.

Міжнародний Альянс інтелектуальної власності оцінює відповідно до законодавства та стаття ЦК України майнові права інтелектуальної власності можуть бути передані іншій особі повністю або частково. Умови передання майнових прав інтелектуальної власності можуть бути визначені договором, який укладається відповідно до норм цивільного законодавства та іншого закону. Головною правовою формою передання майнових прав є ліцензійний договір, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону. Відносини власності є майновими і відповідно мають свою цінність, а

інтелектуальна власність є складовою відносин власності в цілому, і використання такої власності сприяє виникненню майнових відносин.